

- 1) MADELUNG, Wilferd. Al-Mahdī al-Haqq, al-Halīfa ar-Rašīd und die Bekehrung der Dailamiten zur Šī'a. *Rasid-Billah*
Differenz und Dynamik im Islam: Festschrift für 170169
Heinz Halm zum 70. Geburtstag. Ed. Hinrich Mehdī al-Muntajab
Biesterfeldt and Verena Klemm. Würzburg: Ergon, 130645
2012, pp. 115-123.

01 Mayıs 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Rasid-Billah (170160)

۲۱۴

راشدبالیله، شهرت ابو جعفر منصور، سی امین خلیفه عباسی. پدرش، خلیفه مُسْتَرشد بالله* (حک: ۵۱۲-۵۲۹) و مادرش کنیزی بود که از او با نامهایی چون جُنْزَار (ابن کازرونی، ص ۲۲۴)، لَساده (هندوشاه نخجوانی، ص ۳۰۲) و صبا (دواداری، ج ۶، ص ۵۱۸) یاد شده است. ابن کازرونی (همانجا) سال تولد راشدبالیله را ۵۰۲ ذکر کرده که اگرچه، با روایت دواداری (همانجا: سال ۵۰۰) متفاوت است، اشاره مورخان دیگری چون ابن عمرانی و ذَهَبی به سن وی در هنگام مرگ (← ادامه مقاله)، روایت ابن کازرونی را تأیید می کند.

از زندگی راشد در دوران پیش از خلافتش، جز انتخاب وی به ولایتعهدی در ۵۲۸، که به اخذ بیعت از مردم و ذکر نامش در خطبه‌ها پس از نام خلیفه منجر شد (← ابن جوزی، ج ۱۷، ص ۳۰۰؛ حسینی، ص ۱۰۸؛ هندوشاه نخجوانی، ص ۳۰۳؛ ذَهَبی، ج ۲، ص ۴۴۳)، اطلاع دیگری در دست نیست. به این ترتیب، به نظر می رسد که وی در دوران پرتلاطم سیاسی - نظامی روزگار پدرش (← مسترشد بالله*)، و نیز دوران خلافت خودش، چندان تأثیرگذار نبوده است (← ادامه مقاله).

به تصریح اغلب منابع، وی در ۵۲۹ پس از کشته شدن مسترشد به خلافت رسید (برای نمونه ← ابن عمرانی، ص ۱۸۶؛ ابن جوزی، همانجا؛ ابن ظافر آزدی، ص ۲۹۲؛ حسینی، همانجا؛ قس ظهیری نیشابوری، ص ۵۶؛ سال ۵۲۷؛ نیز ← خوافی، ج ۲، ص ۲۲۷، که به اشتباه سال ۵۲۰ را ذکر کرده است). جلوس وی ظاهراً با پاره‌ای مخالفت‌های درون‌خاندانی مواجه بوده و ابن جوزی (ج ۱۷، ص ۲۹۹) از برخی تدابیر امنیتی برای دفع توطئه‌های احتمالی یاد کرده است. این نگرانیها با تلاش سه تن از درباریان یعنی ابن صدّقه (وزیر و صاحب دیوان)، ابن جَهِیر (استادالدار) و ابن حاجب یا ابن صاحب (حاجب‌الباب) در اخذ بیعت عمومی به سرعت مرتفع شد (← ابن عمرانی؛ ابن جوزی؛ ابن ظافر آزدی، همانجاها). نگرانی جدی‌تر، مخالفت سلطان مسعود سلجوقی بود که از مدت‌ها قبل، مناسبات خصمانه‌ای با دستگاه خلافت داشت (← مسترشد بالله*). ابن واصل (ج ۱، ص ۶۲-۶۱)، با نقل روایتی از کاتب‌الانشای سلطان مسعود، از مخالفت صریح و جدی سلطان با خلافت راشد سخن گفته و حمدالله مستوفی (ص ۳۶۰) نیز بر آن است که راشد نام سلجوقیان را از خطبه و سکه انداخته و اتباع سلجوقی را به فرار از بغداد واداشته بود. این در حالی است که در بیشتر روایات، صریحاً یا تلویحاً بر حمایت و موافقت اولیه سلطان مسعود سلجوقی صحه گذارده شده است (← ابن عمرانی، همانجا؛ ابن جوزی، ج ۱۷، ص ۳۰۰؛ ابن اثیر، ج ۱۱، ص ۲۸؛ ابن وردی، ج ۲، ص ۵۶؛ دواداری، ج ۶، ص ۵۲۲). به هر حال، آنچه مسلم است، مناسبات متشنج میان

ممالک مصر و الشام و الحجاز و الیمن، چاپ ایمن فؤاد سید، قاهره ۱۹۸۵؛ اسماعیل بن علی ابوالقداء، *المختصر فی أخبار البشر*، ج ۳، چاپ محمد زینهم محمد عزب و یحیی سید حسین، قاهره [۱۹۹۹]؛ عبدالرحمان بن اسماعیل ابوشامه، *الروضتین فی اخبار الدولتین*، [چاپ ابوالسعود، قاهره ۱۲۸۷-۱۲۸۸/۱۸۷۰-۱۸۷۱]، چاپ افست بیروت [بی تا]؛ ابوفراس میثی، *فصل من اللغظ الشریف هذه مناقب المولی راشدالدین*، چاپ استانیلا گویار، در *JA series 7, vol.9 (Apr.-June. 1877)*؛ محمد بن علی حموی، *التاریخ المنصوری*، چاپ غریازنیویچ، مسکو ۱۹۶۳؛ محمد بن احمد ذهبی، *تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام*، چاپ عمر عبدالسلام تدمری، حوادث و وفیات ۵۸۱-۵۹۰ هـ، بیروت ۱۹۹۶/۱۴۱۷؛ صدّقی، عارف تامر، «ستان راشدالدین، او، شیخ الجبل»، *الادیب*، سال ۱۲، ش ۵ (مابو ۱۹۵۳)؛ محمد بن محمد عمادالدین کاتب، *کتاب الفتح القسی فی الفتح القدسی*، مصر ۱۳۲۱؛ قلقشندی؛ احمد بن علی مقزی، *السلوک لمعرفة دول الملوک*، چاپ محمد عبدالقادر عطا، بیروت ۱۹۹۷/۱۴۱۸

Farhad Daftary, *The Assassin legends: myths of the Isma'ilis*, London 1994; idem, *Ismaili literature: a bibliography of sources and studies*, London 2004; idem, "The Isma'ilis and the Crusaders: history and myth", in *The Crusades and the military orders: expanding the frontiers of medieval Latin Christianity*, ed. Zsolt Hunyadi and József Laszlovszky, Budapest: Central European University, Department of Medieval Studies, 2001; idem, *The Isma'ilis: their history and doctrines*, Cambridge 1990; *Et*, s.v. "Rāshid al-Dīn Sinān" (by F. Daftary); Jerry Hanzinski, "On alleged attempts at converting the Assassins to Christianity in the light of William of Tyre's account", *Folia Orientalia*, XV (1974); Marshall Goodwin Simms Hodgson, *The order of Assassins*, The Hague 1955; V. Ivanov, *Ismaili literature: a bibliographical survey*, Tehran 1963; Bernard Lewis, *The Assassins: a radical sect in Islam*, London 1967; idem, "Kamāl al-Dīn's biography of Rāshid al-Dīn Sinān", *Arabica*, XIII (1966); idem, "Saladin and the Assassins", *BSO[4]S*, XV (1953); Marco Polo, *The book of Ser Marco Polo the Venetian concerning the kingdoms and marvels of the East*, translated and edited, with notes by Henry Yule, London 1871, 3rd. ed. Henry Cordier, London 1903 (1929)-1920, repr. 1975; N. A. Mirza, *Syrian Ismailism*, Richmond, Surrey 1997; Ismail K. Poonawala, *Biobibliography of Ismā'īlī literature*, Malibu, Calif. 1977; William of Tyre, *Chronicon*, ed: R. B. C. Huygens, Turnhout 1986.

/ فرهاد دفتری /

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

03 Mart 2013

RÂSİD BİLLAH

- Ebü Cafer el-Mansûr - er-Râsîd billah -

. 956.3013

HUD. M

Tarihul Umumi il İslamiyye - 449 * .

Eric J. Hanne, The Caliphate Revisited: The Abbasids of 11th and 12th Century Baghdad, 1993 Michigan, The Michigan University Ph.D. s. 290-361

ISAM 87408

Rasid-Billah

CHAPTER 5

AL-MUSTARSHID BILLĀH, AL-RĀSHID BILLĀH, AND

AL-MUQTAFĪ LI-AMR ALLĀH (512-555/1118-1160)

Al-Mustarshid's Rise and the Abū al-Hasan Affair

Following the deaths of Muḥammad b. Malik Shāh (d. 511/1118) and al-Mustazhir billāh (d. 512/1118) the situations for both the Saljuq Sultanate and Abbasid Caliphate changed drastically. The period following Malik Shāh's death (d.485/1092), as we have discussed, was one of extended warfare, changing alliances, and emerging power bases throughout the central Islamic lands. Following Barkyāruq's death in 498/1105, his half-brother, Muḥammad b. Malik Shāh, set about stabilizing his position in the war-torn countryside around Baghdad while Sanjar b. Malik Shāh (Muḥammad's full brother) secured his position in Khurāsān and the East.

The threat of civil war and inter-familial fighting had not disappeared; rather it was in temporary recession. C. E. Bosworth mentions that upon the death of Muḥammad the divisive forces inherent in the Saljuq system of rule were again unleashed:

"Centrifugal tendencies were always likely to appear within an empire like that of the

internecine struggle, characteristic of the Rashīdīs and a major cause of their downfall, before Muḥammad, a younger brother of Ṭalāl, came to power following his massacre of all Ṭalāl's sons.

Despite its bloody beginnings, the long reign of Muḥammad b. Rashīd (1289-1315/1872-97) witnessed the expansion of Rashīdī power over al-Ḳaṣīm [q.v.] and the Wahnābī heartlands of southern Najd, including the Su'ūdī capital, al-Riyāḍ [q.v.]. After a long contest with Āl Su'ūd he defeated them decisively at the battle of al-Mulayda in 1309/1891, expelling them from Najd, after which they sought refuge in al-Kuwayt, among them the young 'Abd al-'Azīz [q.v.], future founder of the modern kingdom of Su'ūdī (Saudi) Arabia. The amīr Muḥammad was noted for his military skills and the energy with which he sought to control recalcitrant tribes. European visitors to Ḥāyil during his reign included C.M. Doughty, the poet Wilfred Scawen Blunt and his wife, Lady Anne.

Following the death of their last great amīr, Āl Rashīd sank into their final decline, faced with the rising new power of 'Abd al-'Azīz b. Su'ūd as well as political and economic pressures exerted by the Ottomans and British, especially during World War I and its aftermath. Muḥammad's immediate successor, his nephew 'Abd al-'Azīz, was killed in battle with the Su'ūdīs, and the Rashīdīs then fell prey to savage internal quarrels reminiscent of the time before Muḥammad's accession. Four amīrs were murdered by their own relatives in the period from 1325/1907 to 1339/1920. The last two amīrs, who ruled only briefly, were forced to surrender to Ibn Su'ūd in 1339-40/1921.

Bibliography: The local Najdī historian 'Uḥmān b. Bishr (d. 1288/1871), *'Unwān al-madīd fi ta'rīkh Najd*, Mecca 1930; Lady Anne Blunt, *A pilgrimage to Nejd*, London 1881; C.M. Doughty, *Travels in Arabia Deserta*, Cambridge 1888; J.C. Lorimer, *Gazetteer of the Persian Gulf, 'Omān and Central Arabia*, Calcutta 1908-15, i/1B, 1161-78; Dhārī b. Rashīd, *Nubḍha ta'rīkhīyya 'an Najd*, al-Riyāḍ 1966; 'Abd Allāh al-'Uḥaymīn, *Nash'at imārat Āl Rashīd*, al-Riyāḍ 1981; M. Al Rasheed, *Politics in an Arabian oasis, the Rashīdī tribal dynasty*, London 1991, combines historical and anthropological approaches. (ELIZABETH M. SIRRIYEH)

AL-RĀSHĪD [see HĀRŪN AL-RĀSHĪD].

AL-RĀSHĪD BI'LLĀH, ABŪ DJĀ'FAR AL-MANŠŪR, the thirtieth 'Abbāsīd caliph, the son of al-Mustarshīd [q.v.] and a slave girl called *Khushf*, was probably born around 501/1107-8 since the sources record the date of his *walī al-'ahd* ceremony as 2 Rabī' II 513/13 July 1119 when he was aged twelve (Ibn al-Aṭhīr, x, 377). Al-Rāshīd became caliph after al-Mustarshīd's murder in Dhū 'l-Ḳa'da 529/August 1135 (Sibt Ibn al-Djawzī, 158; Ibn al-Aṭhīr, xi, 16) and died in 532/1138.

His reign was tragically short. He was drawn immediately into a bitter and ultimately fatal battle of wills with the Salḡjūk sultan Mas'ūd b. Muḥammad [q.v.] who now, after his clashes with al-Mustarshīd, wanted a malleable caliph ready to stay put in Baghdād and to confine himself to religious matters (Ibn al-Azraq, 73). Al-Rāshīd, however, was of a different ilk, demanding vengeance for his father's murder and no doubt cherishing hopes of continuing al-Mustarshīd's aim of expelling the Salḡjuks from 'Irāk. The sources record in some detail the deteriorating relationship between caliph and sultan.

Shortly after al-Rāshīd's accession, Mas'ūd demanded tribute from him, but this the caliph refus-

ed to disgorge. Indeed, he proceeded to prepare for conflict by raising troops and fortifying Baghdād (Ibn al-Djawzī, x, 54; Ibn al-Aṭhīr, xi, 22; Bar Hebraeus, 262; Ibn al-'Imrānī, 222), whilst factions hostile to Mas'ūd, notably his nephew Dāwūd b. Maḥmūd, and Zangī, converged on the city in Ṣafar 530/November 1135 and persuaded al-Rāshīd to make common causes with them. After the *khutba* had been pronounced in Dāwūd's name on 14 Ṣafar 530/23 November 1135 (Ibn al-Djawzī, x, 55; Ibn al-Aṭhīr, xi, 23), Mas'ūd hastened to besiege Baghdād and the intimidated rebels soon dispersed in disarray. After an initial display of bravado, al-Rāshīd fled in panic with Zangī to Mawṣil (al-Bundārī, 180; Ibn al-Azraq, 76-7; Ibn al-Djawzī, x, 59; Ibn al-Aṭhīr, *Atābegs*, 51).

It was a serious blunder for al-Rāshīd to vacate the traditional seat of caliphal power. In Dhū 'l-Ḳa'da 530/August 1136, Mas'ūd entered Baghdād peacefully and engineered the deposition of the absent caliph. A group of 'ulamā' summoned by Mas'ūd declared al-Rāshīd unsuitable for office, accusing him of wine-drinking and immorality and of breaking a solemn oath to Mas'ūd that he would never leave Baghdād or take up arms against him (Ibn al-Azraq, 72) and producing a document to this effect signed by al-Rāshīd (Ibn al-Aṭhīr, xi, 26; Ibn al-Djawzī, x, 60; Bar Hebraeus, 263). A *fatwā* deposing al-Rāshīd was pronounced by the Shāfi'ī *kāḍī*, 'Imād al-Dīn Ibn al-Karkhī (Ibn al-Aṭhīr, *Atābegs*, 53; Ibn al-Azraq, 78). Al-Rāshīd's uncle al-Mukṭafī [q.v.] was proclaimed caliph in his stead.

Zangī's support for the exiled al-Rāshīd proved short-lived. The ex-caliph soon felt too insecure to remain in Mawṣil and he moved to Āḡharbayḡān to join Dāwūd and a coalition of Turkish amīrs who resolved to restore him to the caliphate (al-Husaynī, 108-9; al-Bundārī, 180; Ibn al-Aṭhīr, xi, 39-40). These and other offers of support soon evaporated (*ibid.*, xi, 41; Ibn al-Azraq, 81) and after wandering from place to place, the hapless al-Rāshīd was finally killed outside Iṣfahān on 25 or 26 Ramaḡān 532/6 or 7 June 1138. Although some sources blame the Assassins for his murder ('Imād al-Dīn al-Iṣfahānī, *apud* Sibt Ibn al-Djawzī, 168; Ibn al-Aṭhīr, *Atābegs*, 55), Salḡjūk complicity seems likely, since Mas'ūd could clearly no longer tolerate the way that the peripatetic al-Rāshīd was arousing rebellion within the western Salḡjūk sultanate. What is indisputable, however, is that two successive 'Abbāsīd caliphs, father and son, who had ventured forth from Baghdād and defied the Salḡjūk sultan, had now been eliminated.

Al-Rāshīd was buried in the Friday mosque of Shāhristān in a *turba* set aside exclusively for him (al-Bundārī, 181; Sibt Ibn al-Djawzī, 168). His caliphate had lasted about eleven months (Ibn al-Aṭhīr, xi, 27).

Little is known of al-Rāshīd's personality, although his recorded conduct suggests that he was ambitious, foolhardy and easily embroiled in intrigue. It was his misfortune to clash with Mas'ūd, a ruthless warrior sultan who in difficult times contrived to stay in power for twenty years. Al-Rāshīd's sexual precocity was legendary—by the age of nine he had fathered a son from one of al-Mustarshīd's concubines and he had allegedly sired twenty more by the time of his accession (Sibt Ibn al-Djawzī, 158; Ibn al-Azraq, 73). Like his father, he had a ruddy complexion and dark blue eyes and was of medium stature (Ibn al-'Imrānī, 224).

Bibliography: 1. Primary sources. Bar Hebraeus, *Chronology*, tr. E.A.W. Budge, London 1932, i, 260, 262-5; Bundārī, *Zubdat al-nuṣra*, ed. M.T. Houtsma, 178-81, 183; Husaynī, *Aḡhbār al-*

أمير المؤمنين الراشد بالله

هو أبو جعفر ، المنصور بن المسترشد بالله . بويغ له بالخلافة في يوم الاثنين مستهل ذي الحجة سنة تسع وعشرين وخمس مائة . وأخذ البيعة على الناس وزيره جلال الدين أبو الرضا محمد بن أحمد بن صدقة (٦٩٣) وأستاذ داره ناصح الدولة أبو عبد الله ابن السكافي (٦٩٤) بن جهير . وبايمه عمومته [١١٤] وعمومة أبيه ثم إخوته ثم أهل بيته ثم أهل العلم والجنود ثم الناس على طبقاتهم .

واجتمع عليه من كان تفرق من غلمان أبيه وأقطع العراق واستدعى زنكي من الشام وداود بن محمد من أذربيجان وبوزابه (٦٩٥) من بلاد فارس وجمع ببغداد ثلاثين ألف فارس وعول على قصد السلطان مسعود والأخذ بثأر أبيه . وحين عرف السلطان مسعود باجتماع هؤلاء قصدهم في سبعة آلاف فارس فتخاذلوا ووقع بأسهم بينهم واستشعر كل واحد منهم من الآخر وأخذ زنكي طريق الشام وداود بن محمد طريق أذربيجان وبوزابه كان نازلاً على النهروان فلما رأى ذلك منهم أخذ طريق فارس وبقى الخليفة الراشد بالله في ثلاثة آلاف فارس من خواصه (٦٩٦) ، فبات بمدح ليلة واحدة ببغداد وأخذ طريق الموصل ودخل السلطان مسعود إلى بغداد وفي صحبته شرف الدين الزينبي فاستشاره السلطان مسعود في أن يقصد الخليفة بنفسه ويتراضاه ويُعيده إلى بغداد فهوّن أمره عليه وقال : أنا أكفيك هذا الأمر . وجمع القضاة والفقهاء وألزمهم أن يشهدوا على الراشد بالله بشرب النبيذ ، ولا والله ما كان واحد منهم قد رآه يشرب الماء ، فشهدوا خوفاً من الصفع وخاموه بالفسق (٦٩٧) ثم دخل الزينبي على ختنه الأمير أبي عبد الله ، محمد بن المستظهر بالله وألبسه سواداً ومنطقة وعممه على رصافية وأخرجه إلى دار العامة وأدخل الخلق إليه وقال : بايعوا أمير المؤمنين وتقدم السلطان مسعود ومعه أخوه سلجوق شاه [١١٤ ب] وقبلا الأرض وبايعا فما توقف بمدحاً أحد .

نشریات المعهد الهولندی للأثار المصریة والبحوث العربیة
المتأهرة : ١

الإنبياء في تيارخ الخلفاء

جَمَع

محمد بن علي بن محمد المعروف بابن العمري

المتوفى في حدود سنة ٥٨٠ هـ

Riad - B. Allah

محقق

وتقديم ودراسة

الدكتور قاسم السامرائي

مسالك الأبحار في ممالك الأماص

تأليف

ابن فضل الله العمري
شهاب الدين أحمد بن يحيى
(توفي ٥٧٤٩ هـ)

السفر الرابع والعشرون

صدره
فؤاد سزكين

بالتعاون مع

علاء الدين جوخوشا، إيكهارد نويباور

Türkiye Diyanet İşleri İslâmî Ansiklopedisi Nispetiye Şubesi	
Kayıt No. :	9378-16
Tasnif No. :	910-297 FAZ-m

١٤٠٩ هـ - ١٩٨٩ م

معهد تاريخ العلوم العربية والإسلامية
في إطار جامعة فرانكفورت - ألمانيا الاتحادية

منشورات

معهد تاريخ العلوم العربية والإسلامية

يصدرها

فؤاد سزكين

Râsîd-Bilâh 178-179

سلسلة ج

عيون التراث

المجلد ٢٤/٤٦

مسالك الأبحار في ممالك الأماص

السفر الرابع والعشرون

طبع بالتصوير

عن مخطوطة ١٥/٢٧٩٧ (ص ١-٢٢٨)، أحمد الثالث

طوبقايي سراي، استانبول

يعد ونقد ووجد لملك أبيه ما لا قدر ملك ناه وسبب
مستعود من مجد قلنته وانه الذي قرر غيلنته وهو لا يجد سبب ولا يستجد
قبلا خشية ان يتعطل لمراميه فيعاجل قبل ابرامه ثم صرفه القدر عما
اراد وابتى السف والنجاد ويبيع بعدا بيه المسترشد وكانه لتأنيبه
لم يفتش وذلته لان تعان بولي مرشد وضالته لا تعرف لناشد
ولا يفتش فكان بيت على مثل حسك السعدان ويتملك كل حضرا لبردان
وقطنت الملوك لما نتاج به وسأوسه وتتأدى به ضايريه وهو احسنه
وكان طائشا محجولا يركب معارف وهو لا تحافت ابتداء وحشيت
اذا تمكن امدان لانه اشدا بهج وارقم حرك لا يمر مزيج فما تكن ولا
تفرغ لان ساورد لا يلدغ بل خلع خلع الرذا والبقى القادر للامه
الحصدا وانبت عليه محضر بانه فسق ولولا الله لعالوا الله فرق
وقارق الدين وقطع حبله من حيث روق وقد تقدم في ترجمة ابيه
المسترشد الحزب الغريب في سرعه البلوغ مبالغ الرجال وما كان من
مبايعته بعد مقتل ابيه واما السلافة له لا فراط خوفهم منه
وجراه الراشد وسرعه وحده نفسه واهم السلافة امره
وجعلوه نصب عينهم ومن الغراب ان المسترشد كان اعطاء عدة
جوارى حملت منه جارية حبشيه صفراء وهو اذ ذاك ابن سبع سنين
فانكر المسترشد هذا امران يطا جارية حملت قطنا فوطيها
فلما قام عنها اخرج القطن وعليه المتني فارى المسترشد ثم امر بان
يفعل ذلك في جارية اخرى فكان الامر كذلك فجنيد ايقر يبلو عنه
والجو الولد
ثم دولة الراشد بالله في جمع منصورين
الفضل المسترشد وكان نبيه بيشترشد وعلى نحو ما قرر عمل ويعقد

احز الدهر فانه يقال قتلوا الخليفة وهم كانوا السبب عود الخلاه الى
مذالمت ولا اربدان على الامرا لاجل لا يدخل غير امور الدين
ولا يجد ولا يعمر ولا يخرج على ولا على اهل بلدى وفي دار الخلافة جماعة فاعتدوا
على شيخ منهم صاحب عقل وراي وتدير يلزم نفسه على عجب من طاعتنا
ولا يخرج من داره قال ابن الامار وارسل السلطان مسعود الى
عمه السلطان سنجر ملك شاه ليستشير في بولي الخلافة فارسل اليه
يقول لا تولى الخلافة الا من يضمنه الوزير وصاحب المحرز وكان زينا لاشا
فلما وصل السلطان امدان اجتمع بناوا وشاره برون من المعتدى وعرفنا
بما امر به عمه السلطان سنجر فعالم الوزير اذا كان الامر يلزمنا
فمن نولى من تريد وهو الزاهد الذي ليس له دار مثله فعالم
السلطان من هو فعالم الامير ابو عبدالله محمد المستنصر فعالم بعض
ما جرى منه فعالم الوزير نعم وكان الامير ابو عبدالله صهر الوزير على
ابنته وانما دخلت يوما الدار في خلافة المستنصر فراهها الامير
ابو عبدالله فطلب من ابيه تزويجها فوجهها فدخلها وبقيت عنده
ثم توفيت فعالم السلطان ذلك اليوم وكنمو الحال ليلا بيشتره الامر
مقتله الراشد ثم رحل السلطان وابجامة نحو بغداد فاما الراشد فانه
لما بويغ بغداد بالخلافه بعد مقتل ابيه المسترشد بالله ارسل الى
الامير عماد الدين زكي بن اقسنقر يستدعيه ليجدهه وضم له ان تكون
السلطنة والملك للملك البارسلان بن محمود بن محمد ملك شاه الذي
عندنا ناك وان تكون ابا بكه السلطنة والخلافة بحكم عماد الدين
ثم دولة الراشد بالله في جمع منصورين
الفضل المسترشد وكان نبيه بيشترشد وعلى نحو ما قرر عمل ويعقد

Rasid-Billah

MALAKE ABIAD

CULTURE ET ÉDUCATION
 ARABO-ISLAMIQUES AU ŠĀM
 PENDANT LES TROIS PREMIERS SIÈCLES
 DE L'ISLAM

D'après « *Tārīḥ Madīnat Dimāšq* »
 d'Ibn 'Asākir (499/1105 - 571/1176)

Ouvrage publié avec le concours de la Commission des Publications
 de la Direction Générale des Relations Culturelles

Türkiy Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Sıfıncı	
Kayıt No. :	12445
Tasnif No. :	922.97 ARI.C

DAMAS
 1981

Il faut admettre, cependant, que la générosité d'al-Mahdi fut un facteur déterminant dans l'attraction qu'il exerça sur la classe des intellectuels. Parmi ceux qui bénéficièrent de ses dons on trouve des lecteurs du Coran, des traditionnistes, des juristes, des prédicateurs et des poètes (1) dont un poète d'al-Gazira du nom de Rabi'a al-Raqqi (2).

d. Al-Rašid.

Al-Rašid s'était familiarisé avec les problèmes du Šām avant son accession au pouvoir, ayant été en charge des provinces occidentales, y compris les marches frontières, pendant le califat de son père al-Mahdi (3). Après son accession au pouvoir (4), et à la suite des révoltes qui avaient éclaté au Šām, il envoya en 179/795, Harṭama b. A'yan s'informer des besoins de cette province afin d'y effectuer les réformes nécessaires (5). C'est en tant que chef spirituel de la communauté musulmane qu'il venait lui-même au Šām tous les deux ans faire le *ḡihād*, en alternance avec le voyage au Ḥigāz, où il présidait au pèlerinage (6). Par la suite, vers 186/802, il vint s'installer à Raqqa (7) d'où, dit-on, il était plus à même de diriger les expéditions contre les Byzantins et de contenir les troubles intérieurs qui agitaient l'Arménie et l'Ājarbayḡān. Il se peut aussi qu'il ait voulu s'éloigner de Bagdad; la disgrâce des Barmakides (8) (originaires de Balḥ) aurait pu, en effet, être à l'origine de troubles dans la population iranienne de la capitale. Si tout cela explique, politiquement, le transfert de la résidence du calife à Raqqa, il n'en reste pas moins que des facteurs culturels y jouèrent un rôle.

Sans aucun doute, Hārūn al-Rašid portait beaucoup d'intérêt aux sciences de la religion et aux lettres. Selon al-Ḥaṭīb al-Baḡdādī: «Nul calife ne reçut autant de savants, de poètes, de juristes, de lecteurs du Coran, de cadis, de secrétaires (*kuttāb*), de confidents

et de chanteurs. Il faisait des dons généreux à chacun d'eux et les comblait d'honneurs. Il fut lui-même ... poète, transmetteur de récits, de traditions et de poésie...» (1). D'autres sources nous apprennent qu'il s'intéressait à la médecine. Ayant trouvé au cours de ses expéditions militaires dans les villes byzantines des ouvrages en cette matière, il demanda à son médecin, Yūḥannā b. Māsawayh de les traduire en arabe (2).

Le témoignage suivant cité par Ibn 'Asākir, résume les intérêts intellectuels du calife : lorsqu'on lui présenta al-Šāfi'i pour la première fois, il admira son éloquence et s'informa auprès de lui de ses connaissances en Coran, jurisprudence, médecine, astrologie, astronomie, poésie et généalogie. Satisfait, le calife le gratifia de 50 mille (?) ainsi que d'un cheval (3).

Toutefois en dépit de son ouverture d'esprit, al-Rašid semble avoir été dépassé par l'évolution culturelle de son époque. L'élite intellectuelle syrienne, persane et indienne affluait à la capitale et y apprenait la langue arabe; il s'ensuivit un regain d'intérêt pour les sciences anciennes (*qadīma*) chez les Musulmans de toutes les races, y compris les Arabes. Profitant des apports nouveaux, les schismatiques essayèrent d'élaborer leurs doctrines. Les véritables protecteurs des uns et des autres furent les Barmakides qui encouragèrent la traduction des sciences exactes et de la philosophie, et ouvrirent leurs portes aux représentants des diverses tendances doctrinales afin d'y tenir de libres discussions sur tous les sujets (4).

Le calife prit ombrage de ces activités y voyant un empiètement sur ses propres obligations en tant que chef spirituel de la communauté. Ce fut là un grief de plus contre les Barmakides, qui avaient déjà la haute main sur le domaine administratif. En privant ces schismatiques de leur soutien, le calife espérait probablement récupérer les modérés, laissant aux *šāhib al-zanādiqa* le